

Despre relația mahala - parohie în câteva documente bucureștene de la mijlocul secolului al XIX-lea¹

Adriana SCRIPCARIU

În ultimul deceniu, parte din cercetătorii Bucureștiului vechi s-au aplecat asupra studiului mahalalelor. În cadrul temei, abordarea descriptiv - monografică s-a împletit cu cea fenomenologică. Preocuparea pentru analiza urbanistică a mers mână în mână cu încercarea de deslușire a modului de coagulare și funcționare a comunității bucureștene.

De la eseu vizionar al Danei Hârhoiu, care încearcă o fundamentare în lucrul a Bucureștilor², până la studiul Sandei Voiculescu „Parohia - spațiu de agregare religioasă, socială, urbanistică”³, cercetătorii atrag atenția asupra echivalenței termenilor *mahala*, *enorie*, *parohie*. Comuniunea de sens a acestor cuvinte în context bucureștean, comporta totuși în percepția generală o diviziune funcțională. Astfel, *mahala* este cuvântul ce se referă în general la partea administrativă, pe când *enorie*, *parohie*, se referă la tipul de funcționare a comunității. În societatea medieval-creștină și până târziu în secolul XIX bucureștean, cele două aspecte se suprapun aproape perfect, biserica, prin sacramentele ei, fiind deținătoare a „inventarului” de locuitori.

Nemaioprindu-mă asupra unei treceri cronologice în revistă a legăturii dintre cei doi termeni⁴, voi pune în evidență câteva aspecte ivite din această relație, cum pot fi observate în câteva documente bucureștene de la mijlocul secolului al XIX-lea.

Cele patru documente la care mă voi referi apar în urma unui conflict între preoții bisericii Bătiștea și preoți care slujesc în paraclisul particular al mitropolitului Dionisie Lupu (la acea dată trecut la cele veșnice), aflat pe teritoriul mahalalei/enoriei celor dintâi⁵. În primul document, datat 1840, preoți de la biserica Bătiștea reclamă un anume preot Stoian, care, împreună cu alți preoți din mahalaua învecinată (Ceaș David), fac slujbe enoriașilor Bătiștei.⁶ Următorul document,

¹ Documentele, descoperite în biblioteca bisericii Bătiștei din București, au fost publicate în anul 1960 de P. N. Cazacu în *Documente privitoare la paraclisul mitropolitului Dionisie Lupu din mahalaua Bătiștea din București*, Glasul Bisericii, an XIX, nr. 11 - 12, 1960, p. 995 - 1000

² Dana Hârhoiu, *București, oraș între Orient și Occident*, Ed. Simetria, București, 1997

³ Sanda Voiculescu, *Parohia - spațiu de agregare religioasă, socială și urbanistică*, Secolul XX, no. 4 - 6, 1997, p. 146 - 154

⁴ Vezi Adriana Scripcariu, *Evoluția zonei Mântuleasa din vremea mahalalei până astăzi*, I, MIM XVII, p. 177 - 380

⁵ După cum ni-l prezintă planul Borroczyń în varianta Cincinat Sfințescu, paraclisul era de mari dimensiuni, comparabile cu cele ale bisericii Bătiștea și se afla la câteva case depărtare de aceasta.

⁶ „Între cinstita otcărnuire a Sfinței Mitropolii. Plecată plângere”

„Fierbinte juluim (sac) cinstita otcărnuirea că știut este în mahalaua noastră Bătiștea să mai află și o bisericiuță paraclis al răposatului Prea Sfinției Sale Dionisie avându-și pus preot pă seama lui și

datat 10 ani mai târziu, semnaleză același conflict, având un nou acuzat, pe preotul Gheorghe, precum și îngrădirea acestuia de la faptele sale prin porunca Mitropoliei⁷. Cel de-al treilea document este un protest din partea câtorva mahalagii, care beneficiau de slujbele preotului Gheorghe, cu privire la îngrădirea acestuia⁸. În fine, ultimul document, conține deliberarea mitropolitului Nifon al Ungro - Vlahiei în cazul conflictului sus amintit⁹.

slujitor. Întru care nu-și mai are mahalaua sa ci ne încălcă mahalaua noastră ce cetirea de paraclis, cu de o sfeștanie, cu botezul la zi întâi de lună, botezând ai copii de ai mahalagiilor noștri, cu cetiream, săvârșesc și cununii, apoi nu îndestul cu atâta dărăpănare ce ni se face noua preoților, unde ar fi cu cuviință că este al nostru drept pentru hrana vieții noastre și a îndestulării noastre, și a îndeplini și alte datorii stăpânești ce ni se vor cuveni. Apoi și cu preotul Stoian cu tovarășul lui de la biserica Ceauș David alături cu noi viind noaptea ca un fur au săvârșit cu citirea cununiei, paraclise, sfeștanie și altele. Noi văzând atâtă obrăznicie că are i-am zis cu duhul blândețelor că ce calcă părintele ponturi Sfintei pravili. Căci ai mahalaua Sfinții tale și destul ai venit cu Sfânta icoană că noi nimic socotindu-se ale noastre cuvinte încât și pre stăpânire asemenea zicând că așa lui așa i se cade să facă câte voiește apoi nu destul cu aceste, mai multe rânduri și acum în trecuta sâmbătă februarie 10, ziua fiind noi acasă, au venit numitul preot Stoian cu tovarășii lui și cu toată gătitura lor și au botezat copil în mahalaua noastră; apoi ce vom face când alții ne iau dreptul nostru alt nimic ci numaidecât alergăm la multa milă a Sfinției Voastre ca să ni se facă o bună dreptate căci va fi mare păcat a rămâne noi într-atâta dărăpănare. Ai Prea Sfinției Voastre mai mici plecând, Nedelco preot Popa lordache ot bis. Batiște” primit 14 februarie 1840, în N. Cazacu, op. cit., p. 995 - 996.

⁷ „Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit al Ungro - Vlahiei, protopopia plășii de sus București. Preoții bisericii Batiștea prin jalbă către Prea Sfinția Voastră, arată că trei aflându-se la pomenita biserică și enoria fiindu-le mică, nu pot să-și întâmpine cheltuielile familiilor lor. Și în tot cuprinsul acești enorii să afla și paraclisul răposatului Mitropolit Dionisie unde este slujitor preotul Gheorghe, carele să întinde cu citirea paracliselor, osfestanii, botezuri și altele și pă la unii din mahalagii, cerere făcând ca să mărginească pomenitul preot Gheorghe despre acesta. În dosul caria jalbi s-au dat poruncă Prea Sfințiilor Voastre către această protopopie, că de vor fi adevărate plângerile jăluitoilor să să facă cunoscut preotului Gheorghe spre a se mărgini. În urmarea căria s-au adus în protopopie toate prigonitoarele părți, și dovedindu-se adevărate arătările jăluitoilor s-au și mărginit preotul Gheorghe fără de nădejde. Acum au întâmpinat protopopia jalbă din partea a câțiva mahalagii ce sunt cu apropiere de pomenitul paraclis și care să bisericesc acolo, făcând cerere ca să se dea voe preotului Gheorghe de a citi pân casele dumnilor, fiindcă au dragoste și nevoie asupra-i, căci și jăluitoii preoți oricând au venit în casele dumnealor au fost primiți și cinsterisiți de drepturile ce au. Prin urmare dar protopopia pă de oparte alătură în copie suspusa jalbă spre a să vedea și de către Prea Sfinția Voastră, iar pă de altă parte să roage să binevoii a da poruncă de urmare întru aceasta” protopop Mihalache Protonotarie, în N. Cazacu, op. cit., p. 997

⁸ „Cinstitei protopopii a plășii de sus București, plecata jalbă. Supt iscăliții deși ne aflăm hălăduitori în mahalaua Batiște, dar în toată vremea ne-am înbisericit la paraclisul răposatului Mitropolit Dionisie fiind-ne și casele cu apropiere. Prin urmare dar, evlavie și dragoste ce avem asupra preotului Gheorghe ce este slujitor la pomenitul paraclis, ne-am învățat și l-am poftit a ne citi prin casele noastre, paraclise, osfestanii, și la zi întâi de luna cu botezu, precum și alte trebuincioase citiri. Acum, fără nădejde ne-am pomenit că nu mai vine arătându-ne că este poprit din partea acinstitei protopopii de a nu mai citi prin cășile noastre, ca unii ce ne aflăm mahalagii ai Batiștei, pentru care suntem în mare mirar, că care pravila ne poate sili să chemăm preoți pân cășile noastre la care nu avem evlavie. Plecați rugăm pă cinstita protopopie ca să binevoiască a da preotului Gheorghe de a veni prin cășile noastre, și a săvârși trebuincioasele citiri, căci și preoții de la biserica Batiștei oricând au venit n-au fost izgoniți sau isterizati de drepturile lor. Gheorghe Mănăilă, Ilie Culesac, A. Dirtrican, Pitard K. Urzescu, K. Zahariadi, Chiriac Georgescu, Petrace Mihai Gherovici, Victor Sidorovici”. N. Cazacu, op. cit., p. 997 - 998.

⁹ „Nifon, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și mitropolit al Ungro - Vlahiei, cucernicul protopop Manolache al plășii de sus din București. Citindu-mi-se raportul cucerniciei tale de supt no. 559 precum

Aceste documente surprind într-un mod foarte explicit aspecte din rânduiala parohiilor bucureștene și flașuri a mahalagiilor de la mijlocul secolului XIX.

În interiorul mahalalei/enoriei funcționau reguli stricte ce priveau pe mahalagii pe de-o parte și pe preoți, ca reprezentanți ai instituției bisericii, pe de altă. După cum preoții aveau datoria de a săvârși slujbele după rânduială, atât cele din biserică, cât și cele „la domiciliu”, la fel enoriașii aveau obligația de a primi aceste servicii tainice în parohia lor de a-i „cinsti” pe slujitori cu „dreptul” lor.

Alegerea preotului nu era o opțiune personală, subiectivă, care să țină de „evlavie”, „dragostea” ori „nevoia” credinciosului față de un pastor sau altul. Aceste argumente, care trădează o modernizare a mentalității bucureștenilor din acea epocă, sunt respinse net, după cum se observă, de către autoritatea bisericească. De astăzi, alegerea bisericii și a preotului este o opțiune absolut personală, în trecut aceasta era determinată direct de locația domiciliului.

O mahala nu putea avea două biserici de enorie căci, după spusele mitropolitului Nifon, acest fapt ar crea „neorânduie” atât în rândul preoților, cât și între enoriași. Preoții bisericii de enorie aveau „drept mahala”, așa cum rezultă din sintagma „*ne încalcă mahalaua*” ori „apoi ce vom face când alții ne iau dreptul nostru...”, erau singurii îndreptățiți cu botezul, cununia, sfeștania, paraclisul în mahalaua lor, și de îndeplinirea cu bună rânduială a acestor slujbe depindea în mod direct și buna lor chiverniseală.

Cele patru documente din biblioteca bisericii Batiștea, privite din perspectiva discuțiilor despre *mahala*, aduc o imagine foarte precisă asupra raportului acesteia cu *enoria*; ele confirmă încă o dată intuiția autorilor amintiți în primele rânduri ale acestui articol și oferă o pistă sigură pentru viitoarea cercetare a mahalalelor bucureștene: apelul la arhivele bisericilor de enorie, parte din ele publicate, fie și într-un mod disparat, de-a lungul timpului.

Pe lângă dânsul în copie jalba unora din dumnealor mahalagii bisericii Batiștea atingătoare de ceea ce se face ca să se dea voie preotului Gheorghe ce slujește la paraclisul din curtea caselor Mitropolitului Dionisie, a fi slobod să le citească prin casele lor paraclise, osfeștanii, și la zile la tot de lună să meargă cu botezul, precum și orice alte cetiri să li se întâmpine de către numitul preot. Să răspunde că cu mirare am văzut... o asemenea reclamare din partea acelor mahalagii, și aceia ce ar fi cu locuința aproape de paraclisul acela, în vreme ce nici Sfânta Mitropolie nici oricine nu cunoaște acest paraclis biserica de enorie, ci în casa particulară și la care neputând a sa biserici orice supt numit mahalagiu, ci de particular, cu atât mai mult preotul de la dânsul nu poate pași afară sub verice numire, de slujbă bisericească, căci atunci s-ar înțelege o enorie împărțită la două biserici, și prin urmare s-ar ivi neorânduie între enoriași și între preoții celor două biserici. Cu această temelie, cucernicia ta vei arăta că de o parte reclamanților mahalagii că este o necuviință a face cerere nedreaptă, ci să să mulțumească bisericii enorii dumnealor și pă preoții lor, ori dacă vreunul din acești preoți nu îndeplinesc trebuințele credincioșilor, ale dumnealor, să ni se arate a-i dovedi și a-i pedepsi; pă de alta însă, vei mărgini îndată pă acest preot Gheorghe din orice slujbă bisericească afară din curtea paraclisului, pă la casele enoriașilor bisericii Batiștea, fiind asupra-i cu priveghere cucernicia ta, ca îndrăznind să pășască această orianduală, să ne arăți spre a-l popri cu totul din bisericească slujbă, făcându-l pildă altor asemenea lui, când vor mârșni atunci și despre... cu desăvârșirea acelor paraclise”, N. Cazacu, op. cit., p. 998 - 999.

**About the Outskirts - Parish Relationship
According to Some Bucharestan Mid 19th Century Documents.
SUMMARY**

Scientists have lately been investigating the historical outskirts of Bucharest - descriptive, monographical, phenomenological approaches and studies were issued in the domain, as a result of the increasing interest in understanding the genesis and functioning of the urban communities in the Romanian Capital.

The authoress points out a few aspects arisen from the ties between the outskirts as an urban entity and the parish, as a form of ecclesiastical organization - starting from four documents mirroring the confessional-administrative life of the Batistea parish.